

Naționalismul. Identitatea etnoculturală și proiectul elitelor (Nationalism. Ethno-cultural identity and the elites' project)

Dragoș Dragoman, *Naționalismul. Identitatea etnoculturală și proiectul elitelor*, Editura Adenium, Iași, 2014.

Volumul profesorului Dragoș Dragoman, *Naționalismul. Identitatea etnoculturală și proiectul elitelor*, publicat la Iași de către Editura Adenium în anul 2014, este o interpretare teoretică a originii și dezvoltării naționalismului și un demers de analiză a relațiilor dintre multiplele chei de înțelegere a unui fenomen ce poate fi responsabil atât pentru prăbușirea marilor imperii multinaționale și apariția statelor moderne, precum și pentru înfăptuirea unor mari transformări sociale ce au marcat istoria poapelelor lumii. Indi-

ferent de perspectiva prin care privim geneza națiunilor, naționalismul este o forță politică incontestabilă, ce încă condiționează politica națiunilor, modifică frontiere, generează conflicte și unifică teritorii.

Momentul publicării acestei lucrări este cel puțin bine ales, 2014 fiind anul comemorării centenarului Primului Război Mondial (1914-1918). Această poziționare temporală oferă tuturor cititorilor, dar mai ales celor preocupați de istorie, științe militare și de securitate, studii etnice, sociologie, științe politice sau alte ramuri ale științelor socio-umane un bun prilej de reflecție și cunoaștere interdisciplinară și poate fi inclus în categoria lucrărilor și manifestărilor științifice ce completează tabloul marilor preocupări ale prezentului și viitorului, autorul oferind și o bibliografie consistentă asupra subiectului.

Lucrarea este structurată în patru capitole ușor accesibile cititorilor, capitole ce își propun să explice apariția naționalismului în epoca modernă printr-o incursiune interesantă în etnosimbolism, democrație și europenism. Cuprinsul, acest menaj teoretic și factual, se încheie prin prezentarea concluziilor autorului în

limba română și a unor considerații publicistice în limbiile engleză și franceză.

Primul capitol are rolul de a introduce cititorul în domeniu și tratează originile și răspândirea naționalismului. Aici aflăm despre „naționalismul organic” teorie care insistă asupra ideii că națiunile sunt un fundament primordial al istoriei, actori principali ce realizează deșteptarea conștiinței naționale aflată uneori într-o stare de somnolență și sunt predestinate să formeze state-națiune ca și expresie a redescoperirii unui trecut ilustru ce le-a aparținut odinioară.

Pe de altă parte, autorul ne prezintă și teoria instrumentală a înțelegerii originii naționalismului prin apelul la interesul elitelor de a folosi elementele tradiției, miturile originii și simbolistica sacrificiului eroic pentru a legitima puterea personală în numele națiunii și a uza de încărcătura emoțională a maselor de indivizi pentru a duce la îndeplinire diferitele scopuri politice. În acest sens, naționalismul german este cel care explică cel mai bine instaurarea unei noi ordini sociale și atribuie astfel conceptului de națiune o aura mistică și un rol eroic în arhitectura genetică a conceptului.

Pe parcursul lecturii intervine și perspectiva modernistă a genezei naționalismului. Puternic susținută intelectual, această perspectivă leagă apariția națiunilor de modernizare și de aliații săi industrializarea și urbanizarea, fenomene ce produc consecințe imediate în planul definirii raporturilor sociale, conducând la

alfabetizare și la comunicarea de masă. Astfel orașul devine motorul modernității, cel care generează cultura înaltă a elitei și permite stabilirea unor canale eficiente de comunicare între indivizi. Aceste elemente și nu numai, vor încheia comunitatea, iar comunitățile astfel constituite vor întări statul-națiune. Modernismul aici descris, va fi contestat de perennialism, concept ce plasează națiunea ca fiind un fenomen social cu origini în vechimea istoriei, o versiune actualizată a comunităților entice imemorabile, situație ce induce existența unei continuități între grupurile entice premoderne și națiunile actuale, iar etnicitatea va fi înțeleasă aici ca fiind numai o formă de rudenie extinsă.

În continuare este tratat rolul conflictului, al violenței în definirea și păstrarea identității naționale, dar mai ales rolul conflictului permanent dintre grupurile etnice, rol care apare poziționat în centrul dezvoltării universale a societății moderne. Acest conflict, nu trebuie perceput ca fiind unul mereu brutal, exclusiv de natură fizică. Pentru a ne ajuta să înțelegem semnificația conflictului inter-etnic, autorul face apel la mecanismul de reprezentare politică ce va îmbraca haina partidelor politice etnice sau etno-regionaliste, adică acele partide ce apără interesele specifice ale unor grupuri etnice. Aceste grupări politice sunt localizate periferic și vor face aproape întotdeauna opoziție intenției centrului de a le asimila și de a uniformiza oferta electorală. Clivajul centru-periferie, dar mai ales competiția între multitudinea de

grupuri etnice alimentează un conflict politic, mai degrabă simbolic dar care uneori se poate transforma și într-o dispută reală, cu valențe violente.

Dacă cel din urmă capitol amintit a surprins esența fricțiunilor și a tensiunilor dintre grupările etnice făcând apel la clivajele existente în acest microsistem relațional, următorul capitol, adică al 3-lea va surprinde esența etnosimbolismului, pe care autorul o dezvoltă spre o bună înțelegere a cititorului a conceptelor cu care acesta lucrează în acest volum. Aceasta din urmă se înțelege ca fiind situațional legată de interesul elitelor pentru dominarea spațiului public prin utilizarea simbolisticii, miturilor naționale și a comunicării de masă într-o limbă națională. Astfel, naționalismul cultural și politic reînvie gloriile trecutului pentru afirmarea națiunii moderne, inserând miturile originii și ale legitimării în plasa fină a simbolurilor grupurilor naționale, spune autorul în analiza pe care o face. Manifestările naționalismului astfel descris merg de la producția intelectuală a lingviștilor, istoricilor, poezilor, scriitorilor și filozofilor, până la producția artistică a pictorilor, sculptorilor, regizorilor, fotografiilor, compozitorilor s.a, toate acestea în efortul lor de a însufleți și celebra națiunea.

Totodată, aici cititorii vor surprinde modul în care grupurile etnice se identifică în contrast și își delimitează granițele identitare simbolice, folosind diferite simboluri cum ar fi indicatoarele rutiere cu explicații în limbile grupurilor etnice, statuile și

steagurile specifice unor etnii, denumiri personalizate ale străzilor și instituțiilor reprezentative. Și miturile joacă un rol important în această strategie de poziționare și asigurare a unui avantaj competițional între diferitele grupuri etnice, fiind o modalitate prin care acestea își stabilesc fundamentul identității, sistemul propriu de valori, setul de credințe, adeseori expus sub formă de legendă, în definitiv o formă de autodefinire și autoconservare.

Tot în acest capitol, autorul face trimitere la studii psihologice și sociologice, utilizând în explicațiile sale asupra relațiilor dintre diferitele grupuri etnice, termeni precum stereotip, prejudecată, status, diferență culturală sau socială, încredere și toleranță etnică, devalorizare socială.

Autorul surprinde nuanțe ale disputelor interetnice din România și oferă informații valoroase despre modalitățile prin care controversile legate de definirea cetățeniei, folosirea limbii minoritare și a geografiei simbolice, a marcat conflictul dintre români și minoritatea etnică maghiară. Acest lucru este vizibil, spune autorul, mai ales în disputa simbolică legată de utilizarea limbii maghiare în educație, învățământ, justiție și cultură, aspect ce a marcat relațiile interetnice din regiunile mixt populate de-a lungul tranziției democratice a statului român. Astfel se încearcă abordarea problemei poziției simbolice a limbii în context interetnic, dar și problema atribuirii cetățeniei în statele unde există grupări etnice active cultural, civic și politic.

Geografia simbolică joacă, de asemenea, un rol important în această tatonare între etnii, pentru că are capacitatea de a trasa sau de a retrasa limitele comunităților folosind limba vorbită ca și element de coeziune.

Capitolul 4 și ultimul capitol al lucrării profesorului Dragoman, realizează o punte de legătură între naționalism și democrație prin apelul la multiculturalismul liberal și egalizarea politică a grupurilor prin împărțirea puterii. Power-sharing este un concept al științelor politice ce are ca și principiu fundamental acceptarea necondiționată a egalei îndreptățiri a grupurilor în spațiul public, urmată de transferul legitimității unor elite politice care să reprezinte grupurile și să negocieze în numele lor. Din nou partidele politice sunt cele chemate să realizeze reprezentarea grupurilor dar de această dată în virtutea consociaționalismului, în vederea instituirii unui mecanism instituțional funcțional care să promoveze compromisul politic, echitatea și echilibrul între forțele implicate. Acesta este punctul în care democrația consociațională își revendică utilitatea în reducerea și controlul tensiunilor etnice, rebeliunilor armate și a violenței sectare, ajutând la consolidarea păcii și stabilității politice în tinerele democrații ale societăților plurale.

În contextul perspectivelor viitoare de evoluție ale proiectului european, problematica naționalismului este cu atât mai importantă astăzi, acum când acest proiect de unificare

politică este supus unor noi sau mai vechi provocări cum ar fi populismul xenofob, ura etnică sau rasială, lupta pentru secesiune, prea mândrul sentiment de apartenență locală sau regională, afluxul imigranților, fundamentalismul religios, terorismul și conflictele armate din vecinătatea uniunii statale europene.

Spre final autorul lansează noi teme de gândire, întrebări justificate ce îndeamnă la reflecție asupra viitorului naționalismului, cu focalizare asupra relației viitoare dintre națiune și stat, asupra statelor și a construcțiilor supra-statale de azi dar mai ales asupra a ceea ar putea deveni acestea într-un orizont de timp îndepărtat.

Această lucrare se dovedește a fi utilă celor interesați de literatura științifică ce tratează naționalismul prin prisma identității etnoculturale, a apropiierilor și mai ales a clivajelor interetnice, a relației democrație – naționalism contextual legată de europenism. De asemenea, găsesc lucrarea potrivită pentru a fi parcursă de oricine gravitează academic în spațiul științelor socio-umane ori profesează în domenii precum cel jurnalistic, politic ori socio-cultural.

Robert PASKUJ